

MAGYAR FIGYELŐ

BISZTRAY KÁROLY AZ ERDÉLYI UNIÓ ELŐZMÉNYEIRŐL

1848 február hó vége felé családi ügyben Marosvásárhelyre kellett mennem. Még ottlétem alatt megkezdődtek a rendkívüli kivilágítások, összecsoportosulások, népgyűlések, cilinder- és ablakbeverések, utcai szónoklatok, konzervatív elvű urak kigúnyolása és pecsovics-címmel illette. Ez mind csak előjele volt annak, hogy majd nagyobb dolgok fognak következni. A mozgalom azon hírekre vette kezdetét, hogy magyar felelős minisztérium neveztetett ki, s az országgyűlés Pozsonyból Pestre költözött.

Siettem vissza Kolozsvárra. Midőn másnap hivatalomba, a guberniumba akarok menni, látom, hogy az egész Torda- és Farkas-utca annyira zsúfolva van néppel, hogy alig lehetett előbbre jutni. A fiatalabb gubernialisták is ott szorongtak, úgyszintén a főiskolák tanulói; nagyrészüik nemzeti kokárdával a kalapjukon. Amint tovább haladok, a Convictus épülete előtt Dobokay Ferenc barátomat látom állani. Rögtön hozzásiettem. Csakhamar egy különböző néposztályokból falanxként szorosan összetartó tömeg magának kiméretlenül utat törve, a gubernium épülete előtt állástfoglal s annak vezetője, egy fiatal ügyvéd a nép kívánatait kezdi felolvasni; de a tömeg lármájában az olvasó szava érthetetlenül hangzott el. Közben a gubernátor dolgozósobájának Farkas-utca felé néző ablaka fölnyílik, s a nagy moraj erre kissé csillapulni kezd; ekkor ki lehetett venni az ügyvéd szavaiból, hogy a nép szabad sajtót, a cenzura eltörlését, felelős minisztériumot, a jobbgység megszüntetését, magyar hadsereget, általános teherviselést és Uniót az anyaországgal követel. És mindezt azonnal. Nagy láрма és helyeslés.

Midőn a zaj kissé csendesedett, a gubernátor szava hangzott, ki a népet csöndességre intette, biztosítván arról, hogy előbb nyilvánított kívánságait Ófelségéhez fel fogja terjeszteni. Együttal kérte, hogy Ófelsége határozatát várják csöndesen be.

Erre a láрма újból megkezdődött. A nagy zajból csak egyes kiabálásokat lehetett kivenni. »Unió kell Magyarországgal!« »Gubernátorra nincs többé szükség!« A gubernátor ezt hallván, kikiáltott az ablakon, hogy ő – bármi történjék – szilárdul helyén marad mindaddig, míg Ófelsége legmagasabb bizalma megtartja. Erre még nagyobb zaj keletkezett. A nemzetiszínű kokárdákkal feldíszített főiskolai tanulók a Szabadságot, Egyenlőséget, Testvériséget éltették. A gubernátor becsapta az ablakot. A kiabálók között leginkább néhány ügyvéd s a hóstátiak tüntették ki magukat.

Ezalatt Pesten Petőfi már megírta »Talpra magyar« riadóját és Kossuth is visszaérkezett Bécsből. V. Ferdinánd király – a fenyegető nagyobb válságnak elejét veendő – mindent megadott, amit a magyarok kértek. Az első felelős magyar minisztérium le is jött Pestre. Egyidejűleg mindenütt kezdték nemzeti őrseget szervezni, melyből aztán a honvéd hadsereg fejlődött ki.

Május hó 30-án egybehivatott a minden oldalról sürgetett ad hoc országgyűlés, melynek két főfeladata volt: az Unió az anyahonnal és a jobbgység eltörlése. Ki is mondotta mind a kettőt és azután feloszlott.

Bisztray Károly önéletírásából.
(Erdély öröksége, X. k. 163–165.)

TELEKI PÁL ÖRÖKSÉGE

Két esztendővel ezelőtt hagyott itt bennünket és adta vissza testét a hazai földnek, melyet Nála jobban senki sem ismert. A rohanó idő, mely ma történelmet formál, emlékezetét nem homályosította, hanem élesen kirajzolta alakját s a legnagyobb – nemzetükhöz életükben és halálukban hű – magyarok sorába állította. Két év alatt lepergett alakjáról mindaz, amit a politika zajló áradata feléje vetett: miniszterelnökből államférfivá emelkedett s tanári pálcáját forgató politikusból a nemzet papja lett, ki a »Dunamedence templomában« beszél a nemzet ezeréves feladatairól.

Írásai és beszédei, melyek munkás életének gazdag hagyatékaként a nemzetre maradtak, sem vesztettek semmit időszerűségükből, mert bennük nem a napi politika, hanem az emberiség és a magyarság nagy sorskérdéseivel foglalkozott. Hitelt szerez mondanivalóinak a történelem, amelynek most lejátszódó drámáját ő előre látta. Évtizedekkel ezelőtt írt és beszélt az európai élet válságáról, melyet megrázkódtatásának nagysága s átalakulásának mélysége tekintetében a népvándorlás korához hasonlított. Ismerte a válságot előidéző – az évszázados egyoldalú fejlődésben, a világrészek önállósulásában rejtőző – okokat s az új világ megszületéséről beszélt már akkor, midőn még sokan a páriszkörnyéki békék változhatatlanságában hittek. Szükségszerűnek ítélte, hogy az átalakulás folyamán Európa elveszti világuralmi helyzetét s hogy helytállhasson a világrészek küzdelmében, egyetlen gazdasági egységé kell válnia. Gazdag és sokrétű tudásával a nagy összefüggéseket kutatta, az emberiség fejlődésének törvényszerűségeit kereste s a legnemesebb emberi optimizmus hangján hirdette, hogy a nagy szintézis korszaka következik, mely vissza-

vezet valami szebbhez, fennköltebbhez, megértőbb élethez. Hitt abban, hogy az európai fejlődés olyan új világrend felé halad, amely az emberi életnek nagyobb teljességét és az emberi értékeknek: a szépnek és a nemesnek, az igaznak és a jónak kivirágzását biztosítja.

Történelmi távlatból szemléli – tudatosan, mert nagy időkben, midőn olyan erősen érezzük és éljük a jelent, csak így lehet felismerni a legerősebb és legállandóbb mozgató energiákat – a magyarság helyzetét is. Jobban ismerte bárkinél a földrajzi tényezők emberformáló, az ember tájformáló s e kettőnek együttes történelemformáló erejét és ezek összefüggéseit. Azt a fontos földrajzi ténytet, hogy a Közép-Dunamedence teljes egészében egységes táj, a történelem azzal igazolja, hogy ebben a medencében egyetlen politikai alakulat sem maradt meg tartósan mindaddig, míg a magyar államban olyan nem keletkezett, mely a medencét teljes egészében ki nem töltötte. A magyarság politikáját meghatározza az a földrajzi adottság, hogy a magyar medence nyugat és dél felé nyitott, míg északon, keleten és délkeleten zárt. A történelmi és földrajzi adottságok helyes felismerésére épül a középkori magyar birodalom, mely a középkor keleti és nyugati birodalma között az őket összekötő nagy víziút mentén elterülve döntő világpolitikai szerepet játszik.

A középkorban a magyarság kitöltötte az egész medencét, a törés a török uralommal következett be, melynek következtében az alföldi magyarság kipusztult. Európa védelmét nem csupán a török uralom 150 évével fizettük meg, hanem még ma is ennek következményeit szenvedjük. A trianoni szétdarabolás is ennek következménye. Egész Magyarország, amelynek lakossága Mátyás idejében több mint 5 milliót tett ki, 1720-ban két és fél millió lelket számlált. Az Alföld felszabadulásával megkezdődött a

lakosság bevándorlása. A még török uralom alatti területekről menekülő szerbeket és románokat tárt karokkal várta és telepítette le a bécsi kormány. A peremvidékekről leköltöző magyarok helyét a nemzetiségiek foglalták el. Az országnak lakossága, mely Mátyás idejében még 80%-ban magyar, 1787-ben 61%-ában idegen nyelvű.

Az országnak ezt a néprajzi balkánizációját nyomon követte a politikai balkánizáció is, mihelyt a nemzetiségi elv a XIX. században előtérbe kerül és mihelyt a török a Balkánról kivonul és az általa addig leigázott népek önálló államot alkotnak. Megszületik az irredenta és a nemzetiségek elszakadási törekvése, melyre a lehetőséget a világháború adta meg s az erőt hozzá az entente fegyveres hatalma. Így vezetett a török hódoltság által teremtett helyzet Magyarország feldarabolásához.

A magyar faj életrevalóságát bizonyítja, hogy meg tudott birkózni a trianoni nehézségekkel is, melyeket a kisantant ellenséges gyűrűje rendkívülire fokozott. Az ország fokozatosan emelkedik ki a mélységből, gazdaságilag megerősödik, de területi revízióra csak akkor nyílik lehetőség, amikor Németország és Olaszország kézbe vették a jövő Európájának formálását.

A belvederei döntésekkel lezárult a mohácsi vésszel kezdődött korszak és visszanyertük a török hódoltság előtti szerepünket a Duna medencéjében, fogyatkozott viszonylagos hatalommal, földrajzi helyzetünknel fogva nagy lehetőségekkel és történelmünknel fogva – ha azt nem tagadjuk meg – magasztos hivatással. Újból nagymagyarországi feladatok előtt állunk, történelemépítés minden lépésünk. Erre kell nevelni a nemzetet. Össze kell fogni a magyarságot, nemzeti fegyelemre kell szoktatni, a pusztító bizalmatlanságot meg kell szüntetni és hitet kell önteni a magyarságba, hogy hozzákezdhesen nagy

feladatainak megoldásához. Nevelni kell a társadalmat és nevelni kell az ifjúságot. Az iskolákba nemzetibb és keresztényibb formákat kell bevinni s az iskola mellé oda kell állítani a levante intézményt és a cserkészetet, melyek hozzájárulnak annak az új életformának kialakításához, melynek pillérei a nemzeti fegyelem és a közösségi élet. Nekünk is hozzá kell járulni ahhoz, hogy az európai emberiség megtalálja az új életformához vezető utat, megteremtse belső békéjét, belső megnyugvását az egyedben és az egyedek között. Nevelni kell a társadalmat is, mert a mi társadalmunk individualista társadalom és nem tud megfelelni a kollektív társadalom célkitűzéseinek. A legnagyobb baj az, hogy a XIX. század szétporladt társadalmának embereivel akarunk XX. századközépi feladatokat megoldani. A mi társadalmunk ma elnevelt. Ezért szeszélyes, ezért hisztérikus, ezért nem ismer tekintélyt, ezért nem követ jó példát.

Komor és kínzó kétségek gyöttrik, hogy a nemzet meg tud-e felelni a ránehezülő történelmi feladatoknak. A nemzet belső ereje ennek az erőnek gyarapodása, vagy senyvedése az egyetlen, amely őt igazán érdekelte. Ezt az erőt akarta felfokozni, a nemzet önmagában való bizalmát megnövelni. A magyarságra váró feladatok mindig nagyobbak, mint a nemzet anyagi ereje. Mindig lélekkel kellett pótolni azt, ami a számból hiányzott. Ezért nemzetnevelő minden nagy magyar államférfi s ebben rokon igazán Teleki Pál legnagyobbjainkkal.

Büszke és töretlen magyar volt. Ismerte a magyarságban rejlő értékeket és bízott a nemzet ősi erejében, erős akaratában, szabadságszeretetében, kemény elszántságában. Épp ezért hirdette, hogy egy nemzetnek, mely ezerosztandós történelme alatt annyi viszontagságot megért, nincs oka hisztériásan figyelni a napi eseményeket s azt gondolni, hogy ezek az ő sorsát

minden időkre eldöntik. A nemzetek sorsa nem a napi eseményektől, hanem saját erejüktől és akaratuktól függ. Az erős nemzet bízik önmagában, bízik abban, hogy azokat a feladatokat, amelyeket a sors eléje tornyosított, önmaga erejéből meg tudja oldani. Féltekenyen öröködött tehát a nemzet önbizalmát növelő sajátosságai fölött, mindama politikai hagyomány fölött, mely a nemzet vérévé válva magatartását meghatározza. Magyarsága nem volt önző elzárkózás. Európai kötelességvállalásból származott. Mert Európát tájainak és népeinek változatossága, sokszínűsége jellemzi: ez szüli dinamizmusát, ez biztosítja állandó megfiatalodási képességét. Ez a sokszínűség az európai jövő legbiztosabb záloga. Vallotta, hogy minden nemzet akkor ad legtöbbet az emberiségnek, önmagának és a vele barátságban élő nemzeteknek, ha legteltesebben kiéli saját maga nemzeti formáját, saját jelleme szerint. Magyarországot magyarul kell vezetni, magyar formát, a magyar élet formái szerint. Magyarok maradtunk és ezzel adtunk legtöbbet Európának.

Albrecht Dezső

AZ EMKE NÉPMŰVELŐ MUNKÁJA

A több mint két évtizedes kisebbségi élet alatt az erdélyi népművelés az egyházi keretek mögé vonult vissza. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet munkája szünetelt s csak feladatai és tennivalói gyűltek naponta. Az EMKE háború előtt kiépített szervezete felbomlott, minden nagyobb faluban megalapított népkönyvtára szétszóródott és minden visszasüllyedt oda, ahol az EMKE megalakulása előtt, jó fél-századdal régebb állott. A tennivalókat megsokszorozta az a körülmény, hogy az erdélyi magyar falvak fiai túlnyomó részben román

iskolákban tanultak, ahol a magyar nemzeti művelődés és kultúra leg-halványabb töredékeiben sem részesülhettek. Ez az ifjúság, amikor felszabadult, csak azt tudta, hogy magyar, de azt már alig tudta, hogy mit jelent magyarnak lenni. Pedig már apák és anyák is akadtak közöttük szép számmal.

A felszabadulás óta eltelt két és fél esztendő alatt sokminden történt az erdélyi népművelés ügyében s ha eredményt talán kevesebbet hozott, mint a befektetett szándéktól és mozgalomtól várni lehetett volna, ahhoz mindenesetre elég, hogy tájékozódjunk: mit hogyan lett volna jobb végezni és a jövőben miképpen lehetne eredményesebben dolgozni. Természetesen azt a nagy anyagi alapot igénylő munkát, amit az erdélyi népművelés elhanyagolt ügye megkíván, nem lehet egyesek lelkesedésétől várni. A kormány be is látta idejében ezt és már az első télen megalakultak a vármegyei Népművelési Bizottságok, hogy intézményesen, lehetőleg egységes irányelvek szerint fogjanak a munkához.

Az EMKE akkor éledt új életre, amikor a megyei Népművelési Bizottságok már javában működtek. Multja, hagyományai fontos szerepet biztosítottak az EMKE-nek a nagy lendülettel megindult népművelésben, amit a megyei Bizottságokkal való együttműködéssel kezdett el. De az együttműködés mértéke és módja máig sincs annyira megfelelőleg tisztázva, hogy a féltekenykedés és illetékességi kérdés felvetődését eleve kizárná. Az EMKE egész Erdély területére megkapta a szervezkedés lehetőségét és az utóbbi időkből örvendetesen él is ezzel a jogával, de más népművelő intézményekkel való kapcsolatáról mindmáig csak annyit tudunk, hogy az EMKE támogatja a megyei Népművelési Bizottságokat és a Bizottságok támogatják az EMKE-t. Ez pedig túlságosan szabados helyzet ahhoz, hogy valaki határozottan tudja: tulajdonképpen mi az ő fel-

adata. Alkalmoszerinti támogatásoknál többre kell vállalkoznia mind az EMKÉ-nek, mind a Bizottságoknak.

Néhány adottsággal feltétlenül előnyben van az EMKE minden más népművelő alakulattal szemben: a rendelkezésére álló néhány ezer könyvvel és a népművelési szerelvényvel, amelyből ugyan még csak egy van egész Erdély részére, de a tervek szerint újabbak is jönni fognak. Legfontosabb előnye, hogy az egész Erdélyt behálózza és ez egyúttal a szerepét is megszabja: egységesítenie kellene megfelelő rendszerben a népművelés menetét Háromszéktől Szatmárig. Lehet, hogy majd erre is eljön az idő. Egyelőre ott állunk, hogy népkönyvtárakat létesít, főleg az elszórtan élő magyarok között, szerelvényével meg felkeresi alkalom szerint a Kolozsvárhoz közelebb eső falvakat. Tisztában kell lennünk azonban, hogy ez még nem népművelés, csak a kezdet legkezdeté. S éppen azért, mert még nem is állhatunk máshol, mint a kezdet kezdetén, nem lehet célunk bírálatot mondani a bizonytalan lépésekről.

Az EMKE népművelő munkájához önként ajánlkoztak segítségül a *Termés* köré csoportosult fiatal erdélyi írók – akik már a román időkben megkezdték volt a népművelést a mezősegi falvakban – és a kolozsvári Nemzeti Színház néhány művésze. Segítségük annyiból állott a most elmúlt télen, hogy a népművelési szerelvényvel kiszálltak a közelebbi falvakba és ott előadásokat tartottak. A rendezésbe, a népművelés magasabb irányításába azonban nem szóltak bele. Szándékuk az volt, hogy tájékozódjanak a helyzetről és a lehetőségekről, melyeket a művelendő falu és a művelő egyesületek nyújtanak. Meg az, hogy közvetlen érintkezés útján fenntartsák kapcsolatukat a falusi néppel. A faluról az a tapasztalatuk, hogy kitűnő, alkalmas talaj a műveltség befogadására, a falusi népben még szá-

mukra is váratlan érdeklődés és fogékonyság él minden iránt, amit meg lehet tanulni. Csak természetesen a megfelelő módot kell megtalálni a műveltség közvetítésére. Az EMKÉ-ban pedig alkalmas keretet láttak arra, hogy népművelő terveiket megvalósítsák, mert az EMKE szervezete módot nyújt számukra, hogy eljussanak az egyébként szinte megközelíthetetlen falvakba is. A népművelési szerelvény, a »meseautó«, amint már erdélyszerte elnevezték, korszerű felszereléssel megy ki a falvakba: saját villanyfejlesztője, keskenyfilmes mozigépjé van, úgy, hogy néhány perc múlva a legeldugottabb faluban is mozielőadást rendezhet. A filmek jórésze azonban nem megfelelő az erdélyi falvak számára, de erről az EMKE nem tehet, mert készen kapja őket és válogatni is alig van módja bennük. És van a meseautónak elektromos hangszóróba kapcsolható gramofonja s néhány beépített szekrényben egész sereg néprajzi lemeze: mesék és dalok, amelyeket Kodályék vettek gramofonlemezre. Ezek az igazi népdalok azonban jóformán meg sem szólaltak az elmúlt télen, a meseautó gramofonja indulókat és újkeletű pattogó nótákat játszott, amit a rádióból is hallhatnak bárhol. Pedig a népművelő esteiken a népdalról szóló előadás mindig szerepelt: lelkére kötve a hallgatóságnak, hogy ősi dalait őrizze meg, mert azok a nemzet szempontjából óriási értékek. Általában a népdaloktatás körül láttuk a legtöbb kapcsolást. Olyan zenészt is láttunk, aki Kalotaszegen leintette a lassan, vontatottan, az ősi népdaléneklés minden hamisítatlan törvénye szerint éneklő falusiakat és karmesteri vesszőjével eléjük állva, »hangulatot, ritmust« kényszerített ki belőlük. Ritmusba lelkesedte azt a nótát, amit Kodályék éppen Kalotaszegen vettek fel a ritmussal szabadon bánó előadásban, amint a meseautó lemeztára is tanuskodik róla.

Ennek a kezdeti népművelő munkának az eredménye még semmiképpen sincsen arányban a belefektetett lelkesedéssel és fáradozással. Számadatokat mutathatunk fel, hogy hány előadást tartottunk és a számok talán elég nagyok is, az eredményre azonban nem lehet ebből következtetni. Mindenesetre jövőben ugyanezek a számok, ugyanezzel a tartalommal már sokkal kevesebb eredményt jelentenének. A népművelés ott kezdődne, amikor nem ezekből az alkalmiszertí kiállításokból állna, hanem magában a faluban folya és főleg minden faluban. S ha az EMKÉ-nek nem kellene »kiszállania« egy-egy olyan előadás megtartására, amelyet a falusi értelmiség maga is megtarthatna és a népkönyvtárak kötetei nem véletlenül kerülnének egymás mellé, hanem szervesen illeszkednének bele a falu táguló látókörébe. Lehet, hogy néhány esztendő múlva így lesz. Egyelőre arra kell ügyelnünk, hogy a kezdeti lelkesedés nehogy eredménynek tűnjék fel magunk előtt és hogy a kapkodás, a sok bába között el ne vesszen a várva-várt gyermek, a népművelés igazi ügye.

Bözödi György

ÚJSZÉKELY KONGRESSZUST!

A »székely kérdés« megoldásának szükségessége örvendetesen mind szélesebb körben hódít magának híveket: a csikustnádi Székely Kongresszus kiváló előadójának, *Kozma Ferencnek* tétele: »a székely kérdés az erdélyrészi magyarság kérdése!« – nemzetpolitikai meggyőződéssé lett s az általános magyar közvélemény – talán nem tévedünk, ha megállapítjuk – megszünt csak a székely tájhazafiság önző érvényesülését látni a Székelyfölddel kapcsolatos tennivalók és tervek hangoztatásában. A román

megszállás időszaka előtérbe állította a székely népcsaládot s a székelységnek az elmúlt két évtizedben kialakult nemzetpolitikai szerepe rávilágított azokra a nemzeti feladatokra is, amelyeket a Székelyföldön és a székelység által lehet Erdélyben megvalósítani.

Azt azonban nem mernénk állítani, hogy az így kialakult közvélemény és nemzetpolitikai felfogás a megoldások rendszerének összes lényeges elemeit magába foglalná. Egyelőre csak annyi biztos, hogy a »székely kérdés« fontosságát s a vele kapcsolatos tervek végrehajtásának sürgősségét általában nem kell bizonyítani. A mezőgazdaság, állattenyésztés, erdőgazdaság és az ipar vonalán általában mindenki – székely és nem székely, székelyföldi és »külsőföldi« – megegyezik abban, hogy tervszerű beavatkozásra, nagyméretű reformra, alapos átállításra van szükség. Kormányintézkedések éppen úgy, mint a közgondolkozásra hatást gyakorló sajtó megnyilatkozásai megnyugtató módon értékelik a Székelyföld és a székely nép jelentőségét; a nemrég tartott háromszékmezei gazdasági értekezlet pedig (vö. *Székely Nép*, 1943. április 1-i 73. sz.) arról győzőtt meg, hogy a felmerült tervek végrehajtására felajzott cselekvőképesség áll készen s számottevő helyi erők hozhatók mozgásba.

Csak egyben nem vagyunk biztosak: a »székely kérdés« mai gondviselői nem szenvednek-e ugyanabban a hibában, amelyet a csikustnádi Székely Kongresszussal kapcsolatosan megállapíthatunk s meg is állapítottunk, amikor kerek egy esztendővel előbb e lapokon a székely népfelülegről értekezünk (vö. *Hitel*, 1942. évi 1. sz.). A »székely kérdés« ugyanis nem öncélú gazdasági és társadalmi kérdés, hanem olyan *népesség- és népesedéspolitikai probléma*, amelynek van gazdasági, társadalmi és közművelődési vonatkozása. A lényeg nem az, hogy a Székelyföld elmaradt gazdasági körülmények

között él, hogy társadalmi reformra szorul, hogy közművelődése nem elég színvonalas, hanem az, hogy a gazdasági élet elmaradottsága, a társadalmi fejlődés hiányossága és a nem kellő színvonalon álló közműveltség miatt napjainkban különösképpen élessé vált az a már több, mint félévszázados *népesség- és népesedéspolitikai válság*, amelyet röviden a Székelyföld viszonylagos túlnépesültségének nevezhetünk. A megoldás lényege is tehát nem az, hogy állami vagy társadalmi beavatkozással lehet-e a gazdasági termelés kapacitását növelni, az industrializmus eszközeivel a székely társadalom belső alkatát átalakítani, vagyis a ma túlnyomó többségében östermelő székelységet az ipari foglalkozások körébe vonni, s a közműveltség emeléseivel általában biztosítani a minőségre való törekvést, a megoldás lényege is az, hogy mindezek a gyakorlati segítségek elégségesek-e ahhoz, hogy az említett népesség- és népesedéspolitikai válság megnyugtató módon és hosszú időre levezetést nyerjen, vagyis elégségesek-e ahhoz, hogy a székelyföldi viszonylagos túlnépesültség megszűnjék s *a székelység végre saját otthonában levegőhöz jusson*. Tehát a »székely kérdés« sajátságos népesség- és népesedéspolitikai probléma, amelynek szempontjából a gazdasági, társadalmi és közművelődési javaslatok csak *eszközként* veendőek számba és senki sem hiheti azt, hogy a »székely kérdés«-t oldja meg, amikor a székely közgazdaság, társadalompolitika vagy művelődéspolitika valamelyik szektorában ilyen vagy amolyan eredményt sikerült elérnie.

A csíktusnádi Székely Kongresszusnak is az volt a fő hiányossága s – véleményünk szerint – hatásának csökkentője is, hogy bámulatos alaposággal számbavette az összes életágak (östermelés, bányászat, ipar, kereskedelem, hitelélet) szimptomáit, megvizsgálta a Székelyföldön érvényesülő birtokpolitikát, foglalkozott a közművelődés és

a közegészségügy állapotával, de a népesség- és népesedéspolitikai kérdéseket csak melleleg érintette, *Kozma Ferenc* és *Balogh Pál* szempontjaira különös figyelmet nem vetettek, sőt a kiadott jegyzőkönyv arról tanuskodik, hogy azoknak a nézete érvényesült, akik nagyobb összefüggésekre igazán nem gondoltak. Bárki fellapozhatja ezt a hétszáz nyomtatott lapra terjedő jegyzőkönyvet (*Székely Kongresszus*. Sajtó alá rendezte *Buday Barna* kongresszusi főtitkár. Bp. 1902) s a telepítés vitájának ismeretésekor pl. olvashatja, hogy »itt-hon van elég telephely«; »a székelyt nem kitelepíteni, hanem hozzátelepíteni, inkább a községben megtelepíteni szükséges«; »nem arra van szükség, hogy kitelepítsünk, hanem inkább, hogy letelepítsünk és betelepítsünk«; »a kitelepítés a Székelyföldön nem célszerű«; »az eltelepítés kérdése akadémikus jellegű s a jövő kérdése, mikor ezen a Székelyföldön majd kétszer-háromszor annyi nép lesz« stb. A Kongresszus általában elveti az »álló népfélesleg« (*néptöbbllet*) ideáját; még *Siklódy István* is, aki a faipar tárgyalásakor helyes nyomra téved s »A székely népfélesleg«-ben bemutatott népsűrűségszámítás egyik egyszerűbb módját végzi el és eljut annak felismeréséig, hogy »a Székelyföld lakossága viszonylag elég sűrű«, siet ezt a megállapítást elködösíteni azzal, hogy az iparfejlesztés sűrűbb népességet kíván, tehát »megfontaladónak látszik, hogy a székely megyékből a nép mesterséges kitelepítésének ideje vajjon már elérkezett-e s vajjon a mesterséges kitelepítés nem fogná-e útját állani éppen a székely nép óhajtott közgazdasági fellendülésének«.

Csakhogy a székelységnek »*mozgó népféleslege*« is van. Az »álló népfélesleg« (*néptöbbllet*) nemcsak önmagában vizsgálendő, hanem a »mozgó népfélesleg«-gel való viszonylatában is. Az »álló népfélesleg« kérdése éppen azért ag-

gasztó, mert a székely élettér oly annyira zsúfolt, hogy máris tízezrek hagyják el a családi otthont, miként az a Kongresszus »kivándorlási és fürdőügyi szakosztálya«-nak vitaanyagából is kiderül. Nem lehet olyan könnyedén napirendre térni a viszonylagos népsűrűség magas fokának megállapítása fölött, hanem meg kell vizsgálni, hogy a *tervbe vett gazdasági reform a népfelteslegnek ezt a részét is le tudja-e kötni, képes lesz-e erőteljesen hatni a székelység hanyatló népmozgalmára s megóvjá-e a székely népszaporulatot az aggasztó visszafejlődéstől.* A kongresszusiak egyáltalán nem foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel, pedig itt van a lényeg. Az élettér *vertikális* tágítása, a jövedelmezőképesség növelése a mezőgazdasági, állattenyésztési és erdőgazdasági termelés fokozásával, illetve az iparosítással elérheti-e a végső célt: a székely levegőhöz juttatását, vagy pedig csak részben tudja ezt a célt szolgálni s emellett gondolni kell a kitelepítésre is, vagyis az élettér *horizontális* bővítésére. A kongresszusiak nem veszik számba, hogy a mezőgazdasági, állattenyésztési és erdőgazdasági beavatkozás minő mértékű lehet s az iparosításnak minő akadályokkal kell megküzdenie; csak *részletekben* gondolkodnak s ezért a sok magas előadás és hozzászólás ma már nagyobb részében csak *elméleti* jelentőségű.

Ámde ki-ki seperjen a maga háza előtt!

A Székely Kongresszust éppen csak példának idéztük fel, nem róluk, hanem *rólunk* van most szó, akik szintén azon törjük a fejünket, hogy miként is lehetne megoldáshoz segíteni a „székely kérdés”-t. Vajon mi ismét nem tévedünk el a részletek bozótjában? Előbb vagyunk-e mint a kongresszusiak: tudjuk-e a maga *egészen* látni a helyzetet s a megoldá-

sok vonalán tudjuk-e megkülönböztetni azt, ami valójában *alapvető* és *időtálló*, attól, ami csak *fülvilági* és *időleges*? Az elszigetelten tartott eszmecserék, az egyoldalú vizsgálatok, a hamarosan *nézetté* csontosodó egyéni gondolatok nem térítik-e le lassacskán a „székely kérdés” mai gondviselőit is az eszmélkedés és terelés helyes útjáról? Ki tud ma ezekre a kérdésekre feleletet adni?

A Székely Nép tudósítása a háromszék megyei székely értekezletéről s az a széljegyzet, melyet ugyanott olvashatunk, arról győz meg, hogy egy *új székely kongresszusnak* minden lehetősége adva van. Talán ez az új kongresszus adhatna feleletet s eloszthatná az aggályoskodást. Tudjuk: itt is, ott is tervek készülnek, ez is, az is a megoldások módzataival foglalkozik, elméleti és gyakorlati vizsgálódások folynak: ha ezeket összefognák s a közös eszmecserének a lehetőségét megnyitnák, akkor bizonyosságot szerezhetnénk: *gyökeres megoldások* tervei készülnek-e vagy pedig csak nyesegetést, ojtogatást ajánlanak, mint annak idején az első Kongresszus alkalmával is. Jobb előbb, mint utóbb tisztázni az elvi kérdéseket. *Egy az út és egy a cél* – ebben bizonyosak vagyunk s a Székely Nép, amely cimbe írta az „egy út” és „egy cél” gondolatát, semmivel sem tenne nagyobb szolgálatot a székely népnek, mint ha serkentőleg hatna a négy székely vármegye felelős vezetőire s általában a „székely kérdés” mai gondviselőire, hogy ezt az új székely kongresszust mihamarább összehívják s ott a mai időknek és a mai látásnak megfelelő módon kidolgozzák a székely kérdés *gyökeres* megoldásának nagy tervét a háború utánra s megbeszéljék a székelyföldi *legsürgősebb* s a teljesebb igényű megoldást *előkészítő* tennivalókat.

Venczel József

NÉMET TUDÓS KÖNYVE
A FRANCIA NÉPMOZGALOMRÓL

Többször megtörtént már az utolsó félszázadban, hogy egy nép sajátos problémáit sokkal világosabban látta meg és taglalta egy idegen tudós vagy író, mint az illető népek bármelyik jeles szelleme.

Példaként említhetjük Curtius, a kiváló német szellemtörténész könyvét, amelyben egy franciát megszegyénítő éleslátással és lényegre tapintó szabatossággal mutatta be a jelenkori Franciaország szellemi úttörőit.

Annak idején Taine az angol irodalomról rajzolt angol tudósokat messze felülmúló tökéletességű képet. Vagy gondoljunk Sauvageot Aurélienre, aki pompás rajzot készített hazánkról s rólunk, »Découverte de la Hongrie« című művében. Idézhetjük még az idegen figyelők éber szellemének illusztrálására Eckhardt Sándor kitűnő művét a francia szellemről, melynél jobbat, vagy hozzá foghatóat a franciák sem írtak.

Nem meglepő, sőt állításunkat igazolja egy német könyvujdonság, amely most nagyon élénken foglalkoztatja a francia sajtót.

Reithinger könyvére gondolunk. Fatális könyv. Olyan a sorsa, amilyen a tartalma. A könyvet ugyanis 1940 márciusában jelentette meg a demográfia kérdéseivel évtizedek óta szakszerűen foglalkozó szerző. Akkor azonban sem a francia, sem a német sajtó nem szentelt elég figyelmet ennek a kis könyvnek; az utóbbi hetekben hasábokat olvashatunk róla a francia sajtóban. A könyv 1941 decemberében ugyanis megjelent francia fordításban is.*

A német szakíró a tudós tárgyilagosságával mutat rá azokra az okokra és veszélyekre, arra a nemzeti tragédiára, amely a francia

demográfia adataiból világosan kiolvasható.

Érdekes megjegyezni, hogy a könyv megjelenésekor, 1940 tavaszán, egy francia politikusnak sem jutott eszébe a könyv tanulságai alapján szemlélni Franciaország sorsalakulását. Pedig ha akkor, az 1940 nyarán bekövetkezett összeomlás előtt akadt volna valaki, aki a francia demográfia alapján ítélte volna meg a francia erők teljesítő-képességét, a faji ellenállás erőviszonyait, bizonyára másképpen alakította volna Franciaország jövőjét.

Így is a francia összeomlás után két évnek kellett eltelnie, hogy a franciák felfigyeljenek Reithinger könyvének megdöbbentő számadataira.

A német tudós ugyanis elsősorban a francia nép feltűnő számbeli megfogyatkozásában látja az összeomlás első okát.

Több évtizedes szólam, hogy »a francia nép ki fog halni«, azonban ezt tudományos komolysággal és adatszerűen senkisé meg bizonyította be. Reithinger könyve sem ezt bizonyítja, hanem »a francia nép öngyilkosságáról« beszél. Nem egy lassú és természetsszerűleg bekövetkező halálról, hanem olyan jelenségről, mely az öngyilkosságot juttatja a figyelő tudós eszébe.

Reithinger megállapítja ugyanis, hogy XIV. Lajos uralkodása alatt Franciaország lakóinak száma Európa lakosságának egyharmadát jelentette. A XIX. század első felében ez a szám már egyhatodára csökkent. Jelenleg pedig az európai lakosság egytizenkettedét jelentik a franciák. Franciaország 90 megyéje közül 65-ben a népmozgalmi adatok állandóan fokozódó csökkenésről beszélnek.

Reithinger e megdöbbentő demográfiai képből elsősorban politikai, illetve hadviselési tanulságokat von le s ez magyarázza azt a feltűnően széleskörű francia sajtóvisszhangot, amely az utóbbi időben a könyvet kíséri.

* Reithinger A.–Wenger L.: Le suicide biologique et économique de la France. Édition Fasquelle; Paris, 1941.

A tanulságok valóban megdöbentőek:

Franciaország lakóinak száma kerekén 42 millió. 1940 tavaszán ebből a 42 millióból 65 éven felüli 4.5 millió volt. E hadászati és gazdasági nézőpontból használhatatlan tömeghez Reithinger hozzászámítja még a 10 milliónyi 15 éven aluli gyermeket. A francia nép cselekvő zömét tehát 27 és félmillió lakos alkotja. Ebből 13 és félmillió nő, 1 és félmillió idegen; marad tehát 12 és félmillió férfi, akire az államvezetők mind gazdasági, mind hadászati szempontból számíthatnak. Mennyi mozgósítható ebből? Reithinger egy összehasonlító táblázatban életkorok szerint mutatja be a mozgósítható férfiak számát, jelezve a hasonló életkorokban levő mozgósítható olasz és német férfiak számát is:

Életkor	Mozgósítható		
	francia	német	olasz
20-tól 30-ig	2.1	6.6	3.5
30-tól 40-ig	2.9	6.4	3.4
40-től 50-ig	2.2	4.8	2.3
Összesen:	7.2	17.8	9.2

Az összehasonlításhoz nem szükséges kommentár. Érdekes azonban egypár következtetést levonni, amit Reithinger meg is tesz.

Elsősorban arra a helyzetre gondol a német szerző, amelybe Franciaország kerül, ha a 7.2 milliónyi férfi közül 5 milliót mozgósítani kell.

Ez elsősorban azt jelenti, hogy a 20–50 év közötti férfi munkaerők 40 százaléka kivonódik a nemzetgazdasági életből. Hasonló arányú mozgósítás a német nemzetgazdaságból csak 15 százalék munkaerő kivonását jelenti.

Az emberhiány viszont egész sor egyéb gazdasági és politikai kihatással jár, ami elsősorban egy ország pénzügyi teljesítőképességének rovására megy. Ez magyarázza azt a tény is, hogy amíg 1914 előtt Franciaország 45 milliárd aranyfrank kölcsönt folyósíthatott a világ különböző államainak, addig 1939-ben csak 5 és félmilliárd aranyfrank kölcsönt volt képes folyósítani. Ez a gazdasági teljesítőképesség-csökkenés elsősorban a demográfiai visszaesés következménye. Nemcsak a munkahiány, hanem a munkáskéz-hiány is gazdasági és pénzügyi visszaesést idézhet elő.

Reithinger érdekes könyve rádőbent arra, hogy a demográfia adatainak világánál egy nép katonai és gazdasági jövőjét is megpillanthatjuk.

Heszke Béla